

MADÁCSY PIROSKA

Aurélien Sauvageot magyar irodalmi hagyatéka Aix-en-Provence-ban

Aki elolvassa a Magyarország felfedezését és a Souvenirs de ma vie hongroise-t, Sauvageot két Magyarországról szóló vallomását, különös felfedezésre jut. Egy francia intellektuel szemével, kívülről nézi a húszas évek Magyarországot, s ugyanakkor részese bensőséges, meglepő élményeknek. Egy olyan francia szemével lát bennünket, aki megpróbálta megérteni a magyarságot. „Egy kultúra nem csupán szellemi, hanem emberi is, és megérteni csak akkor lehet, ha érzelmi indítékaival ugyanúgy megpróbálunk azonosulni, mint gondolataival” – írja Sauvageot. A két könyv megírása (1937, 1987) egy-egy állomása ennek az azonosulásnak. A „départ” és az „arrivée”: indulás és érkezés. Csak közben eltelt egy fél évszázad, egy egész élet. Sauvageot, közvetlenül halála előtt megjelent magyarországi visszaemlékezéseiben, már 90 évesen, mélyebben és árnyaltabban, a sokat tapasztalt ember bölcsességével él újra mindent, és ad át az olvasónak.

Aix-en-Provence-ba vonult vissza nyugdíjazása után. Szerette ezt a várost, Provence csodálatos ékszerét, talán itt lelt igazi nyugalomra a párizsi viszályok, kemény küzdelmek után. És itt tudott olvasni – rengeteget olvasni, ahogyan az Aix-en-Provence-i Egyetemnek örökül hagyott könyvtára bizonyítja. Mert gazdag és különleges könyvtárát nem a Sorbonne-nak, hanem Aix-nek adta, a párizsi professzorok nagy meglepetésére. „Jakobinus” maradt mindhalálig.

Hagyatéka két részből áll, a nyelvészeti anyag, amely az Általános Nyelvészeti Tanszék könyvtárában található, és az irodalmi anyag, amely a Bölcsészkar Központi Könyvtárának állományába került. Elsőként nézhettem meg és dolgozhattam föl, francia felkérésre ezt a még nem katalogizált irodalmi anyagot, amely köteteknek sokszínűségével, a bennük található jegyzetek, levelek, kéziratok kavalkádjával azonnal rabul ejtett. A dokumentálható gazdagságon túl igazolva láttam benne Sauvageot emlékiratainak őszinteségét. Minden szó, amit leírt, igaz volt. A könyvei tanúsították.

Az irodalmi könyvtár mintegy 1500 kötetének fele magyar, másik fele finn, francia, orosz, angol, illetve német nyelvű. (Sauvageot francia nyelvű könyveinek nagy részét Serge fia örökölte.) A „magyar nyelv kiváló professzora” és „a magyar irodalom nagy barátja”, ahogyan számtalan hozzá intézett dedikációban olvastam, valóban megérdemelte ezeket a címeket. Könyveit ajándékba kapta a legkiválóbb, legismertebb magyar íróktól, költőktől, de sokat maga vásárolt. Minden második könyv dedikált, és a dedikációk sokat mondanak, mesélnek a magyarokhoz fűződő kapcsolatairól. Író-költő barátai, hogy csak a legkiemelkedőbbeket említsem: Kosztolányi, Babits, Móricz, Tersánszky J. Jenő, Illyés Gyula, Mécs László, Németh László. Az irodalomtörténészek közül: Zolnai Béla, Gyergyai Albert, Benedek Marcell, Horváth János, Bajomi Lázár Endre, Dobossy László. Tanítványai: Radnóti Miklós, Madácsy László, Kosáry Domokos, Jean-Luc Moreau, Jean Rousselot, Roger Richard és még sokan mások. Tisztelői oly számosak, hogy felsorolni őket lehetetlenség, Schöpflin Aladártól Bertha Bulcsuig. Velük kapcsolatban áll franciaországi hazatérése után is. S kik voltak a kedvenc írók, költők? Ady Endre és Móricz Zsigmond, Vörösmarty és Madách Imre, Sza-

bó Pál és Tersánszky J. Jenő, Illyés Gyula és József Attila. Érdekes névsor, kétségkívül. Mert nem a legkönnyebben érthetőket választotta, hanem a legsajátosabban magyar sorsúakat és a legszebb magyar nyelven írókat. Akiket szinte lehetetlenség idegen nyelvre fordítani, de ha sikerül őket megértetni, sikerül azonosulni is a magyar sorssal.

Ez a hagyaték a magyar irodalom és kultúra recepciója. A befogadás, megértés és értelmezés hosszú, sokszor fáradságos folyamata minden könyvben felismerhető. Vannak agyonolvasott, cédulákkal, ceruzás aláhúzásokkal és jegyzetekkel ellátott könyvek, és vannak, melyek máig is felvágatlanok, érintetlenek.

Óriási anyag állt rendelkezésemre, az egész könyvtár, céduláival, poros titkaival. A feldolgozás, rendszerezés nem könnyű feladat. Készítettem egy katalógust, minden magyar könyvről és minden magyar vonatkozású francia könyvről. Ezek között külön vizsgáltam a dedikált könyveket. Feldolgozom majd Sauvageot kiadatlan kéziratait, verseit, versfordításait, valamint publikálatlan levelezését. (Ennek egy része már a Cahiers d'Études Hongroises 1992/4. számában megjelent.)

Az egyik legizgalmasabb kérdés: hogyan jelenik meg a hagyatékban az az írói, baráti kör (Zolnai Béla, Gyergyai Albert, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes), akikkel Sauvageot találkozott Magyarországon 1923 és 1931 között? Mit jelent számára a magyarság, a magyar nyelv, irodalom, mentalitás, történelem, politika, kultúra, zene és művészet? Mit és kiktől fordított? Mit olvasott el, mit szeretett és mit nem szeretett? Kikkel levelezett, e baráti kör hogyan bővült a kezdetektől élete végéig? Mit javasol fordításra, olvasásra, tanítványai hogyan folytatják Sauvageot küldetését? E problémák közül tanulmányomban csupán az elsővel kívánok foglalkozni, tehát a „beavató”, példaadó íróbarátok jelenléte a hagyatékban, s ezzel is csupán vázlatosan.

Sauvageot 1923-ban nemcsak mint professzor, de mint tanítvány is érkezik az Eötvös Kollégiumba, Bartoniek Gézának, a kollégium igazgatójának hú szövetségese lesz. A finn-ugor tanulmányokkal foglalkozó Antoine Meillet tanítvány éppen Meillet-től kapja a megbízást: tanuljon meg magyarul, és ismerje meg a magyar irodalmat, kultúrát. Érdekes ez a tény a Kosztolányi–Meillet között 1931-ben kipattanó nyelvviita ismeretében. Dobossy László magyarázata szerint „Meillet azért választotta ki Sauvageot-t e feladatra, mivel eredetileg német szakos volt, s akkortájt még a legtájékozottabb franciák is a magyarokat, a finneket, a baltiakat... eleve a német hatalmi (és szellemi) szférába tartozóknak tekintették”. (Dobossy László: Nyelvünk tudósa, irodalmunk ismerője... In: Válságok és változások. Magvető, Bp., 1988. 315. p.) Sauvageot közvetítő szerepet is akar vállalni a magyar–francia irodalmi és kulturális kapcsolatok fellendítésében. Tehát 1923. október elsejétől nevezik ki az „École Normale Supérieure de Budapest” tanárává.

Sauvageot úgy megtanul magyarul (részletesen vall erről Bartoniek Gézához írt leveleiben), hogy eredetiben olvassa a magyar újságokat, regényeket, verseket, és így be tud kapcsolódni a korabeli értelmiség életébe is.

Az első jóbarát, ahogy az emlékiratokban említi, *Zolnai Béla*. Vele, „az alacsony, fekete hajú, kissé már kopaszodó, napbarnított arcú, kis emberrel” (*Emléktam*, 20. p.) már Párizsban megismerkedett. Zolnai, a szegedi egyetem fiatal professzora franciául nagyon jól tud, ráadásul nyelvész. Két ok a kölcsönös szimpátiára. S a találkozásból valóban barátság lesz, ezt a hagyaték bizonyítja. Zolnai végig vele van magyarországi tartózkodása idején. Bevezeti a kávéházak világába, Pesten a Centrál Kávéház asztalánál nyelvi kérdésekről vitatkoznak, sűrű füstfelhőben (Zolnai erősen dohányzott), Thienemann Tivadar, német nyelv és irodalom szakos tanár, szellemtörténész társaságában.

A társalgás francia, illetve német nyelven folyik, s minden feszültség nélkül találkoznak itt a különböző kultúrák képviselői, mit sem tudva a politikusok tiltásairól. (*Emléktutám.* 58–59. p.) Zolnai megmutatja francia vendégének Szegedet, az egyetemet, találkoznak a diákokkal, és például Szent-Györgyi Albert professzorral. Ellátogatnak Tápé-
ra, megkóstolják a magyaros halászlét, cigányzenét hallgatnak: Zolnai szeretett élni – Sauvageot is. Aztán továbbutaznak a Nagyalföldön, irány a hortobágyi puszta, az egzotikus magyar folklór. Sauvageot felfedezi a magyar paraszt méltóságteljes udvariasságát és sajátos népi nyelvét.

A hagyatékban 7 dedikált Zolnai-kötet található, 1932-től 1957-ig.

A finnugor és indogermán népek legrégebb érintkezésének néhány bizonyítéka. (Írta: Erdődi József, Bp., 1932. Német Philológiai Dolgozatok, Szegeden benyújtott doktori értekezés. Ajándék Zolnai Bélától.)

Szóhangulat és morfológia. (Különlenyomat a Nyelvtudományi Közlemények I. kötetéből, 1936.)

A Monsieur Aurélien Sauvageot hommage amical
B. Zolnai

La littérature hongroise. (Extrait du livre: Visages de la Hongrie. Bp. 1938.)

A Monsieur Aurélien Sauvageot hommage cordial:
B. Z.

Szóhangulat és kifejező hangváltozás. (Acta Universitatis Szegediensis Sectio Philologica Tomus XII. 1939.)

A monsieur Aurélien Sauvageot, linguiste Gomboczien,
trés cordialement et en témoignage de reconnaissance
B. Zolnai

Paris, le 20 juin 1939.

Európa és a magyar irodalom. (Szellem és élet könyvtára. Szerkeszti: Bartók György. Új sorozat 5. sz. 1939. Szeged.)

A l'ami Sauvageot

B. Zolnai

Le 31 oct 1939.

Orosz hatások irodalmunkban. (Értekezések a Nyelv és Széptudományi Osztály köréből. XXVI. kötet 6. sz. Írta: Zsigmond Ferenc. MTA Bp., 1945. Kiadásra ajánlotta: Horváth János és Zolnai Béla.)

Nyelv és stílus. (Tanulmányok, Gondolat, 1957.)

Sauvageot tudja, Zolnainak nagyon sokat köszönhet a magyarsággal való találkozásakor, például Babits barátságát is. Előbb *A gólyakalifa* olvasata Zolnai „étlapján” (nincs valami nagy véleménnyel róla Sauvageot), majd a *Kártyavár*. Szép és nehéz művészet, mives próza, de Sauvageot-nak túl nehéz olvasmány. Mégis, a hagyaték első kiadásban megjelent, agyonolvasott Babits-műveket őriz. A *Tímár Virgil fia* (Bp. Athenaeum, 1922.) erősen megrongált állapotban, sok helyen ceruzás aláhúzás, szómagyarázat. Valószínűleg ebből a példányból készítette francia fordítását, melynek teljes kéziratát megtaláltam. (Tudjuk az *Emléktutamból*: ez az első magyarról franciára

fordított műve, 1926 nyarán dolgozik rajta Franciaországban, és Gyergyai lektorálja. Lucien Maury a Stock Kiadó fordítássorozatában jelentette meg, de nincs sikere.)

Miből válogathatunk még? Dedikált Babits-kötetek, sorban:

Halálfiái. (Bp., Athenaeum)

Aurélien Sauvageot-nak, a „Tímár Virgil” kitűnő fordítójának
1930. május Babits Mihály

(Érdekes, hogy egy oldalt, a 6. oldalt Sauvageot lefordította, valamint a kötetben egy 1947-es Dobossy-levél is volt. Tehát 1947-ben kezdte újra fordítani vagy olvasni!? Sok helyen megjelölte az igekötőket, és jelzésekkel is ellátja a könyvet.)

Elza pilóta vagy a tökéletes társadalom. (Nyugat-kiadás, Budapest.)

Aurélien Sauvageot-nak igaz rokonszenvvel küldi:
Babits Mihály

A torony árnyéka. (Mesék és novellák. Athenaeum, Bp.)

A Aurélien Sauvageot avec l' hommage et le souvenir fidèle
de Babits Mihály.

(Mindkét kötet ceruzás jegyzetekkel ellátva, olvasva.)

De ott sorakoznak a polcokon a verseskötetek is.

Verseik. (1902–1927. Athenaeum.)

Gyergyai Albertnek szeretettel küldi Babits Mihály.
Gyergyai Albert szeretettel küldi tovább Aurélien Sauvageot úrnak.
Budapest, 1929. május.

Új költemények. (1933. Nyugat-kiadás.)

Aurélien Sauvageot-nak meleg kézszorítással
Babits Mihály

(Sok helyen ceruzával jelzi Sauvageot, hogy mennyire élvezzi a magánhangzók ritmusát.)

Babits Adyról. (Dokumentumgyűjtemény. 1975. Magvető, Bp. Küldi: Gál István.)

A két író együtt – a megközelíthetetlen és a kedvenc! És mégis, Sauvageot-t minden nehézségével együtt érdekelte Babits, ha nem is szerette stílusát és könyveit, meg akarta érteni. „Babits tökéletes művészete olyan csiszolt, olyan gondosan kimunkált, hogy a Royale utcai ékszerészek kirakatait juttatja eszembe, nehéz és veretes.” (*Emléktam.* 100. p.) Ezért próbálkozott, mint első magyar műfordításával, a *Tímár Virgil* fiával.

A másik íróbarát-közvetítő Gyergyai Albert, franciailrodalom-tanár az Eötvös Kollégiumban, tehát kolléga. Gyergyai Szeghő néven Sauvageot-nak írt leveleit megtaláltam a hagyatékban. Neki köszönhető a *Kosztolányi-* és a *Karinthy*-élmény. Kosztolányival a Magyar Tudományos Akadémia megalapításának centenáriumi ünnepein ismerkedik meg, a francia követségi fogadáson. Azaz: Désiré Kosztolányival és Karinthy Frigyessel. Kosztolányi nagyon jól tudott franciául, Karinthynek viszont Sauvageot tolmácsol. Mindketten arról beszélnek, mennyire nagyra értékelik a francia irodalmat, és mennyire fáj nekik, hogy a magyar irodalmat a franciák csak közönnel fogadják. „Mondja el nekik, hogy rettenetes, rettenetes ez a közöny!” (*Emléktam.* 101. p.) Köny-

veik, a *Nero* és a *Capillária* francia fordításai ugyanis megbuktak Franciaországban. Sauvageot, mielőtt meglátogatja Kosztolányit, Gyergyai tanácsára elolvassa a *Pacsirtát* és az *Aranysárkányt*. Így ír élményéről az *Emléktamban*: „Csodálatos tisztaságú nyelv, világos volt és kifejező, és akár egy lakkozott bútortfelület, sima és makulátlan. Nem Babits súlyos és fáradtságos művészete volt ez... Kosztolányi kifejezőmódja egyenértékű volt a mi francia irodalmunk legjobb stilisztáíéval. Elmondhattam, hogy hazataláltam.” (104. p.) Sauvageot úgy érzi, hogy Kosztolányi tehetsége akár Duhamelééhez hasonlítható, egyik, az *Esti Kornél*ról írt francia nyelvű kritikájában Esti Kornélt Salavin kortársának nevezi. Aztán elolvassa a *Nero, a véres költőt* is, úgy érzi, kár volt ezt a könyvet Franciaországban alábecsülni. Kosztolányihoz Gyergyai kíséri el. Az *Emléktamban* részletesen leírja a találkozást, felidézi a házat, a polgári légkört, Kosztolányi és felesége külsejét. Emlékszik a témára is: Ady, akit Kosztolányi nem szeretett (ez így persze nem pontos).

A hagyatékban rátaláltam a Kosztolányi-kötetekre. Mennyi kincs; első kiadások, és mindegyikben ott a zöld tintás ajánlás, a barátság ékes bizonyítékai.

Pacsirta. (1925. Athenaeum.)
A M. Sauvageot

D. Kosztolányi

Budapest, 1925.

Édes Anna. (Genius kiadás, Bp., 1927.)

Sauvageot Aurélnak barátsággal, nagyrabecsüléssel
Kosztolányi Dezső

Esti Kornél. (Genius kiadás, Bp., 1933.)

A M. Aurélien Sauvageot, hommage et amitié de l'auteur:
Désiré Kosztolányi

Budapest, 1933.

Aranysárkány. (Légrády Nyomda és Könyvkiadó, 1925.)

A Aurélien Sauvageot

D. Kosztolányi

Budapest, 1925.

Bölcsőtől a koporsóig. (Nyugat kiadás, Bp. Novellák.)

A M. Sauvageot avec amitié

D. Kosztolányi

Budapest, 1933.

Tengerszem. (77 történet. Bp., 1936.)

Majdnem az összes kedves regényét, novelláskötetét megküldi tehát, vagy odaadja személyesen Kosztolányi. Sauvageot pedig hálásan fogadja, mindet elolvassa. Az *Édes Annát* például olvasásra ajánlja egy magyar baráti társaságban, ő ilyen címmel fordította volna le: „*Une vraie perle*” (152. p.). Megrendítette, nagyrabecsüli stílusát, szerkezetét, csodálatosan egyszerű nyelvét. De nem találtam meg könyvtárában az *Absolve domine* címmel franciára fordított, 1944-ben megjelent Maxime Beaufort-fordítást. Ha Sauvageot sem tudott róla, mások ugyan ismerhették-e? Ez a magyar regény is megbukott Franciaországban!

Kosztolányi Sauvageot számára egyike a legnagyobb magyar prózáíróknak. „A magyar kritika gyakran kijelentette, hogy Kosztolányi prózája franciás, és én is ezt éreztem. De a stílusa az és nem a nyelve.” A nyelve magyar. Hogy mennyire érdekelte Kosztolányi nyelve, azt bizonyítja, hogy Sauvageot ceruzával jelzi a megőrzött kötetekben „nyelvi felfedezéseit”. Például az *Édes Annában* bekarikázza a névmásokat: „hozzá, mellőle, vele, róluk” stb. A novellák közül a *Daliás nagyapám* vagy a *Sárika* tetszik neki, több sajátos kifejezést megjelölt: mint – „frászba, eltrafál-jon”, stb. Mindig a nyelv izgatja – hogyne izgatná Kosztolányi nyelvvitája. Az *Erős várunk a nyelv* második kiadása (Illyés Gyulától) erősen használt állapotban, agyonolvasva található a hagyatékban. A 68. lapon újra olvashatta *A magyar nyelv helye a földgolyón* című, Meillet-hez intézett nyílt levelet, ceruzával megjelölte a 72. oldalt. „Az imént lezajlott világháborúban, mely szintén a „modern világ”-hoz tartozik, ötödfél évig élt az emberiség a leggyávább hagyományban, a legförtelmesebb esztelenségben, s nyilván – boldogan lubickolt a vérben, mert különben közös erővel véget vetett volna neki.” Kosztolányi keserű gondolatai az I. világháborúra vonatkoznak, de Sauvageot már a II.-ra is értelmezi. Visszagondol mindenre, valószínűleg az 1931-es állásfoglalására is. Bizony akkor – Meillet miatt – nem mert semmit sem szólni. Jóval később az *Emléktamban*, visszatekintve, objektív akar lenni: Kosztolányi érzelmei által eléggé félremagyarázta, amit Meillet írt. Sauvageot megvédi Meillet-t, Európának nem érdeke a nyelvi szétaprózódás, s a modern európai kultúra a nagy kultúrnyelveken fog megszólalni (francia, angol, német). Persze, ez ellentétben állt a Kosztolányi által képviselt felfogással: „Nyelvében él a nemzet!” Sauvageot megérti Kosztolányi fájdalomát és jajkiáltását is, amely megrendíti. Megbeszéli a problémát az íróval, és figyelmezteti, hogy más nyelvek is vannak ilyen helyzetben, s talán rajtunk áll, hogy a magyar nyelv kultúrnyelvvé váljon, egyetemes értékű nyelvvé. Meillet könyve riadóztatja Kosztolányit, írjon a magyar nyelvről, indítson újra egy nyelvművelési mozgalmat. Sauvageot tehát kényelmetlen helyzetéből – hisz Meillet a mestere és Kosztolányi a barátja – úgy vágja ki magát, hogy szerinte Meillet könyve egyenesen használt a magyar nyelv ügyének (233–244). Természetesen az eredeti szituációban Sauvageot nem szólalhatott meg nyilvánosan Kosztolányi mellett, inkább hallgatott és gondolkodott. Azonban 1988-ban már leírhatja: „Nem lehetett hát nem megértenem Kosztolányi és a többiek érzelmeit. A nyelv létkérdés volt a magyaroknak...” (244. p.) De ahhoz, hogy ezt leírhasa, el kellett olvasnia, és meg kellett értenie az egész magyar irodalmat és történelmet. Erről tanúskodnak magyar könyvei. Az *Erős várunk a nyelvben* újraolvasott Kosztolányi „jajkiáltás”-t most érti meg igazán.

A Sauvageot-hagyatékban nem találtam hozzá írt Kosztolányi-levelet (ami még nem bizonyít semmit), de a Kosztolányi-hagyaték őriz egy francia nyelvű, Sauvageot-hoz írt levélfogalmazványt. Ám ebből az egyetlen levélből, melyet Kosztolányi 1932-ben írt Sauvageot-nak, következtethetünk a köztük lévő barátság milyenségére (l.: Hittel, Kosztolányi és Sauvageot. 1989/15).

*Karinthy Frigyes*hez is Gyergyai Albert vezeti el. „Gyergyai először a *Tanár úr kérem* című művét ajánlotta. Ez mintha Kosztolányi iskolaregényének ikerdarabja lett volna, de itt minden a diákok szemszögéből volt bemutatva.” (*Emléktamban*, 104. p.) A Hadik kávéházban, a Bartók Béla (Horthy Miklós) úton találkoznak először. Karinthy az asztalfőn ült, mint egy király, mellette a felesége, körülötte az udvartartása. Karinthy nem mutat meglepetést Sauvageot láttán, baráti szavakkal üdvözlí. Megfigyeli Karinthy feleségét is, aki „veszedelmesebb”-nek tűnik, mint Kosztolányiné. Három

író-házaspár, mindegyik más, de a legnagyobb egyetértésben Babitsék élnek. Karinthy, aki görbetükröt tart a magyarok elé, ugyanúgy nem fukarkodik bírálattal és háborgással, mint akár Georges Duhamel (111. p.).

A hagyatékban megvan a *Capillária* című regény első kiadása, melyet Sauvageot nem szeretett. Ugyan mi szükség van a nőgyűlöletre? A kötet belső címlapján olvastam Karinthy kézírásával – Sauvageot-nak intézve: „Férfi és nő – hogy érthetnék meg egymást? hisz mindkettő mást akar – a férfi a nőt, a nő a férfit.” (Karinthy Frigyes) Az *Emléktamból* tudjuk, Sauvageot-nak nem tetszik ez a könyv, a nőgyűlölet régi téma, túlhaladottnak érzi, bosszantja. A francia női emancipációra szükség lenne Magyarországon is, barátságosabb egy feministább beállítottságú társadalomban élni! (109. p.)

Milyen Karinthy-könyveket találtam még?

Karinthy Frigyes munkái. (Athenaeum-kiadás, 1–10. kötet.)

Karinthy Frigyes: Betegek és bolondok. (Új Idők Irodalmi Intézet kiadása, Bp., 1946.)

Karinthy Frigyes: Még mindig így írtok ti. (Nyugat-kiadás, Kosztolányi előszavával.)

E könyvben együtt a két író: Karinthy és Kosztolányi. Sauvageot is így gondol rájuk, együtt jelennek meg a magyar írók között, akiknek műveiből az ember tanulmányozása a legfontosabb, az emberi lélek rejtelmei.

Nem értenek egyet a közéletben történekekkel, a politikával, semmivel, ami a magyar társadalomban korszerűtlen és elavult volt. „Látnak mindent, de úgy tesznek, mintha semmit se látnának. Kosztolányi látszólag bezárkózik az irodalom elefántcsonttornyába, Karinthy pedig beleköt az egész emberiségbe, nevetségessé téve mindenkit. A komisz torzképből legfeljebb következtethetünk a társadalom vétkeire.” (118. p.) E két író döbbeneti rá Sauvageot-t, hogy milyen sokféle ez a Magyarország, és milyen sokféle a korabeli magyar irodalom.

Ezt az élményt elsősorban a *Nyugat* című folyóirat olvasójaként éli át. Gyergyai a *Nyugat* számait is a kezébe adja, hiszen ez a kortárs folyóirat fordul elsősorban Párizs felé. Osváth Ernő, a lap főszerkesztője, akiről Gyergyai többször beszélt, Jean Paulhanra és a *Nouvelle Revue Française*-re emlékezteti. Egy évvel (1908) megelőzi a francia lap indulását, de mindkét folyóirat ugyanazon célnak szentelte magát: az irodalom és a képzőművészet megújításának.

A hagyaték folyóiratkincsei közül felfedezhetjük a *Nyugat* 1928–1929-es számait. Ezek azért is érdekesek, mert ezeket még Magyarországon vásárolta vagy rendelte meg. Főleg a nyári szabadsága alatt olvassatta, mert a június–július–augusztus–szeptemberi füzeteket őrizte meg. Az 1928. május 16-i kötetben, az *Irodalmi Figyelő* rovatban elolvasta Gyergyai Albert *Lemaître* c. cikkét, megjegyzetelte, és a sajtóhibákat kijavította. Találkozik ezekben a lapokban barátai, tanártársai írásaival, Kosztolányi és Illyés verseivel, Tersánszky Józsi Jenő regényfolytatásaival vagy az Ady körüli irodalmi vita részleteivel. Az 1929. július 16-i számban például először olvashatta a 64. oldalon Illyés Gyula *Elégia* című versét, amelyet franciára is fordított. Számomra a legérdekesebb élményt az 1929. június 16-i folyóirat jelentette, ahol Sauvageot is publikál egy tanulmányt, de ugyanebben a számban olvashatjuk Kosztolányi és Illyés egy-egy versét, híradást Gyergyai Gide-fordításáról. A Sauvageot-cikk címe: *Egy hű írástudó: Alain* (775–782. p. Párizs–Budapest). Alain 1917-ben tanár volt az École-Normale-Supérieure-n. A filozófus az illúziók ellen akarta megvédeni a lelket. Mindig és mindenben a szel-

lem jogait védte, a polgár szabadságát, szemben a hatalommal. Inkább vállalt szerény állást egy középiskolában, de független maradt. „Vállalta a független gondolat terhét, minden egyéb támasz nélkül, mint maga e külső világ, s mindig ujjai közt tartva a bizonyosságot, biztosan és erősen a maga emberi helyén, mindig kutatva s mindig találva, a világgal és önmagával gazdagon.” (Idézet Jules Lagneau-tól, de Alainre vonatkoztatva.)

Az idézet persze Sauvageot magatartására is igaz, s üzenet a magyar íróknak – ne adják fel függetlenségüket, akkor a világgal és önmagukkal békében élhetnek. Hiszen az egyén Magyarországon mindig alkalmazkodik a társadalomhoz, a konvenciókhoz, a normákhoz, s nem mer igazi független személyiség maradni. A cikk alatt a sarokban Kosztolányi-vers: *Egy hang*.

*Tudod, ki vagyok én?
Meggyűjtöm a hajam, lobogva vágatok,
mint eleven fáklya...*

Érdekes kettősség, összetartozás. A füzet többi lapja felvágatlan, Sauvageot nem is olvasta tovább. Kosztolányi versével lezárta a kötetet.

Együtt publikált itt magyar barátaival, abban a magyar folyóiratban, amely ugyanarra a feladatra vállalkozott a két világháború közötti időszakban, mint Sauvageot: a közvetítésre. Sauvageot alakja ugyanis szimbolikus erejű számunkra. Azon kevés magyarbarát franciák közé tartozott, akik nemcsak a kuriózumot keresték a Duna mentén, s magyarság iránti érdeklődésük nem csupán kéréséletű volt. Ellenkezőleg, 1932-ben megjelent Francia–magyar, majd az azt követő 1937-es Magyar–francia nagyszótára a nyelvi szerelem bizonyítékai. De a nyelven túl Sauvageot, amit megtudott rólunk és megértett, közvetítette Nyugat felé, honfitársainak, mert úgy érezte, nagyon keveset tudnak e nemzetről.

Hagyatéka, melyben mindent megőrzött és összegyűjtött, amellyel hozzánk kötődött, s melynek gazdagságából csak ízelítőt adhattam, ezt a missziót tükrözi.